

Investeer in digitalisering die werkt voor mensen

Bericht aan het parlement

Op 1 juli 2020 vindt een algemeen overleg Digitalisering van de vaste commissie Binnenlandse Zaken plaats. Daarbij staat de impact van digitale technologie, algoritmen en artificiële intelligentie (AI) op mensenrechten op de agenda. Het kabinet werkt aan een betere bescherming van mensenrechten en streeft ernaar het toezicht op algoritmen te verbeteren. Het Rathenau Instituut ondersteunt deze beleidsinzet en moedigt in dit bericht aan om de volgende stap te zetten: stel bij digitale innovatie de maatschappelijke opbrengst centraal en hanteer daarbij mensenrechten als leidende principes. De samenleving heeft behoefte aan digitale toepassingen die ons duurzamer, gezonder, veiliger en vrijer maken. De maatschappelijke opbrengst van digitale toepassingen, en in het bijzonder artificiële intelligentie, is tot nu toe geregeld onduidelijk.

Focus op de maatschappelijke opbrengst

Uit onderzoek van het Rathenau Instituut blijkt dat digitale toepassingen mensenrechten onder druk kunnen zetten. Zo kan gezichtsherkenningstechnologie discrimineren op huidskleur, kan de inzet van spraakassistenten leiden tot privacyschendingen en kan surveillancetechnologie gebruikt worden om de vrijheid van meningsuiting te beknotten. Het is daarom een goede zaak dat het kabinet reageert op de rapporten van Amnesty International en de VN-rapporteur voor extreme armoede en mensenrechten, en onderzoekt hoe bij de inzet van digitale toepassingen en algoritmen mensenrechten beter gerespecteerd kunnen worden.

In de kabinetsreacties op bovenstaande rapporten focust het kabinet op het mitigeren van de risico's van digitale technologie, onder meer door het toezicht op algoritmen te verbeteren en door de impact van digitale technologie op mensenrechten op voorhand in kaart te brengen. Het Rathenau Instituut ondersteunt deze inzet en moedigt aan om ook de volgende stap te zetten: stel bij digitale innovatie de maatschappelijke opbrengst centraal en hanteer daarvoor mensenrechten als leidende principes. Mensenrechten geven niet alleen essentiële ondergrenzen aan, maar sporen ook aan maatschappelijke voorzieningen te realiseren: een *hoogwaardige* gezondheidszorg, *goed* onderwijs en een *veilige* samenleving.

Het lukt vaak niet om met digitale technologie deze voorzieningen voldoende te realiseren. Allereerst omdat de positieve bijdrage van digitale toepassingen vaak onduidelijk is. De commissie-Elias constateerde in 2014 al dat verschillende grote ICT-projecten te weinig opleverden, en zes jaar later zijn er nog steeds projecten waarvan het nut onbewezen is. Zo is het niet wetenschappelijk aangetoond dat de systemen voor *predictive policing*, waaronder het Nederlandse Criminaliteits Anticipatie Systeem, de opsporing slimmer en effectiever maken. En vorig jaar bleek dat het Systeem Risico Indicatie (SyRI) geen verbetering opleverde van de fraudeopsporing. Bovendien maken digitale toepassingen maatschappelijke voorzieningen soms zelfs slechter, doordat ze een inbreuk maken op mensenrechten. De rechter oordeelde bijvoorbeeld dat de SyRI-wetgeving in strijd is met het recht op respect voor het privéleven.

Digitale oplossingen kosten tijd en moeite

Digitale toepassingen moeten de samenleving vooruit helpen. Dat is niet eenvoudig. Oplossingen die onze zorg, ons onderwijs en onze criminaliteitsbestrijding écht beter maken kosten tijd en moeite, blijkt uit onderzoek van het Rathenau Instituut. De ontwikkeling van de corona-apps laat bijvoorbeeld zien dat een effectieve en weloverwogen digitale toepassing voor contactonderzoek niet zomaar binnen handbereik is. AI-innovaties zijn vooralsnog vaak technisch onvolkomen en maken gebruik van beperkte algoritmes die geen goed oordeelsvermogen hebben.

Onderzoek van het Rathenau Instituut laat zien dat vruchtbare digitale toepassingen gebaseerd zijn op kleinschalige experimenten, die goed ingebed zijn in een bepaald maatschappelijk domein. Zo is het belangrijk dat innovaties in de zorg aan specifieke

voorwaarden voldoen, bijvoorbeeld ten aanzien van de behandelrelatie tussen de arts en de patiënt. En in het onderwijs is het zaak om *learning analytics* zo te gebruiken dat niet alleen de goed presterende leerlingen, maar ook de minder presenterende leerlingen er baat bij hebben. Met andere woorden: schudt de praktijken van artsen, leraren, politieagenten en gemeenteambtenaren niet haastig op, maar luister aandachtig naar de input van professionals en burgers.

De Tweede Kamer is aan zet

De Tweede Kamer kan op verschillende manieren de ontwikkeling van robuuste digitale toepassingen bevorderen – zie ook ons bericht over verantwoorde AI-innovatie. Allereerst is het van belang dat de Kamer structureel het debat aangaat met het kabinet, en de opbrengst van digitale innovaties, zowel in de ontwerpfase als in de toepassingsfase, kritisch bespreekt. Bedenk dat lang niet alle ethische en maatschappelijke aspecten van digitale innovaties in de ontwerpfase kunnen worden voorzien – nieuwe uitdagingen voor de veiligheid, privacy of effectiviteit van toepassingen kunnen gaandeweg ontstaan. Het is goed om politieke vraagstukken niet weg te ontwerpen, maar juist te bespreken.

Daarbij is het verstandig om het debat te ondersteunen met onderzoek: komen digitale toepassingen hun beloftes wel na? En hoe worden nieuwe digitale praktijken beoordeeld door burgers? Ook tijdige evaluaties helpen om grip te krijgen op digitale ontwikkelingen. De Kamer kan de regering vragen om periodiek te rapporteren over de doelstellingen van grote digitale overheidsprojecten en de mate waarin deze bereikt worden.

Tenslotte is het belangrijk dat de Tweede Kamer de vraag blijft stellen wie er verantwoordelijk is als het toch misgaat. Wat mogen we verwachten van toezichthouders, technologiebedrijven, ministeries en uitvoeringsorganisaties? En wie zorgt er voor genoegdoening als er slachtoffers vallen? Ook hier kunnen niet alle antwoorden vooraf gegeven worden en blijft een structureel debat noodzakelijk.

Relevante publicaties van het Rathenau Instituut

Rathenau Instituut (2020) *Zeven acties voor verantwoord innoveren met AI*. Bericht aan het parlement. <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/zeven-acties-voor-verantwoord-innoveren-met-ai>

Rathenau Instituut (2020) *EU, zorg dat AI ons duurzamer, gezonder, vrijer en veiliger maakt*. Reactie op EC Whitepaper AI. <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/eu-zorg-dat-ai-ons-duurzamer-gezonder-vrijer-en-veiliger-maakt>

Rathenau Instituut (2020) *De coronacrisis vraagt om zorgvuldig handelen en democratisch debat*. Bericht aan het parlement. <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/de-coronacrisis-vraagt-om-zorgvuldig-handelen-en-democratisch-debat>

Rathenau Instituut (2020) *Handvatten voor doordachte digitalisering in het onderwijs*. Bericht aan het parlement. <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/handvatten-voor-doordachte-digitalisering-het-onderwijs>

Rathenau Instituut (2020) *Innovaties laten aansluiten bij de maatschappelijke praktijk: zo doe je dat*. <https://www.rathenau.nl/nl/vitale-kennisecosystemen/innovaties-beter-laten-aansluiten>

Rathenau Instituut (2019) *Tekort aan democratische controle over digitalisering*. Bericht aan het parlement. <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/tekort-aan-democratische-controle-over-digitalisering>

Rathenau Instituut (2019) *Gezondheid centraal*. <https://www.rathenau.nl/nl/maakbare-levens/gezondheid-centraal>

Rathenau Instituut (2018) *Doelgericht digitaliseren. Hoe Nederland werkt aan een digitale transitie waarin mensen en waarden centraal staan*. <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/doelgericht-digitaliseren>